

"הלכה ומסורה"

יו"ל ע"י מופעל **ארחות הלכה** לאור משנת רבינו מאיר הגולה כמוהר"ר דוד משרקי (מזרחי) זיע"א

❧ ימי בין המצרים התש"ע ❧

❧ תוכן העניינים ❧

- רגע... בהתבוננות! – על מזג האויר.
לאַקמי גרסא – פניני עיוני גרסאות בתפילות ופיוטים. בפיוט נחמו נחמו עמי.
א. געזות – קטעים מתוך תבלאל כת"י כמוהר"ר יצחק ב"ר אברהם ונה זיע"א.
ב. שרשי מנהגי תימן – בענין הכרזת או ברכת החודש, מאת הגאון רבי פנחס קורח שליט"א, ובתוכו הובא צילום כת"י תשובה בענין הנ"ל למו"ז כמוהר"ר חיים קורח זיע"א.
ג. בירור הלכה – בענין ברכת שהחיינו בבין המצרים, מאת הרה"ג רבי יצחק מועלם שליט"א.
ד. בירור הלכה – בענין מוקצה בשברי כלים, מאת הרה"ג רבי חזקיהו דחבש שליט"א.
ה. בית המדרש – לקט מאגדות חז"ל בענייני דיומא.
ו. הלכות ומנהגים – בענייני דיומא.

נר ה' נשמת אדם

חוברת זו נתרמה

לע"נ הצדקת

מרת שרה ב"ר עואד ז"ל

אשת המנוח הר"ר יוסף עמרני ז"ל

נלב"ע יום רביעי יא תמוז התש"ע

תנצב"ה

מכשיר המשנה להם החום והקור כפי הענין שיצטרכו, שלא ימותו מקור רב או מחום רב, והנה אם פתאום יבוא איזה אדם ויתחיל ללחוץ על המכשיר הנ"ל פעם לקור ופעם לחום, הלא בודאי הם שבפנים ישתוללו

אנה ואנה בחוסר מנוחה, ואנשים יאמרו לו מדוע אתה מענה אותם זה צער

בע"ח האם תרצה להורגם, אכן

אם אותו האדם הוא הרופא

הויטרנר שמבין שע"ז

תבוא להם איזה רפואה

לעניינם שוב לא ישאלוהו

כלום. וכמו כן אם הוא

בעה"ב שאוהבם

ורוצה בטובתם,

בודאי עושה זה

לאיזה צורך להם.

והנה אנחנו

נמצאים באותו

מצב, כאן בעוה"ז

בתוך האקווריום

של הקב"ה ורק

הקב"ה הוא זה

שמפעיל עלינו את

שינויי מזג האוויר

הקיצוניים לכאן

ולכאן, והוא הרופא

הוא הבעה"ב, שבודאי

הוא לטובתינו וא"כ

מה הענין של אותה

הטובה?

י"ל שאותה הטובה היא

ההתבוננות שתבוא על ידי זה

גופא, כלומר שלכאן' הקשר הישיר

שאנו יכולים לראות ולחוש את הקב"ה

באופן יום יומי בלא שום אמצעי מהשפעתו

הינו קשר מזג האוויר שהקב"ה נותן במתנה לברואיו,

וכמו שאנו אומרים כל יום "המאיר לארץ...ובטובו

מחדש בכל יום תמיד מעשה בראשית", ואותו הקשר

האם מזג האוויר גם מושפע מחיי הלחץ שאנו

שרויים בו, או שמא להיפך, הוא מלחץ אותנו?

כך או כך, אם נתבונן רק במזג האוויר שבשנים

האחרונות נראה שהוא אומר דורשני, אם עד לפני

עשרים שנה ואף פחות היה התקופות של

חורף קיץ וכו' מסודרות בזמן והיו

יודעים כאשר מגיע החורף

מוציאים את בגדי ומצעי

החורף מהבידים, לתקופת

כל החורף משא"כ

בזמנינו אנו עדים

לשינויים קיצוניים

מאוד במזג האוויר

תוך ימים מעטים

בלבד, משרב וחום

כבד מנשוא

לקרירות חורפית

וימים מעוננים עד

כדי טפטופי גשם

בעיצומו של

הקיץ, והוא הדין

בעיצומו של

החורף ימי חום

נדירים, והשינויים

באים והולכים

בפתאום, ומי היה

מאמין שבעיצומם

של יומי תמוז נראה

ימי חורף לרבות

כבישים רטובים, ומאידך

באותו שבוע באו ימים

בוערים כתנור. מה קורה כאן,

והמתבוננים יוכלו להבחין

שמשנה לשנה המצב רק הולך ונהיה

משונה יותר ויותר, וא"כ אנו מאמינים

שהקב"ה עושה זאת בעולמו ללמדנו...

ומלה"ד לאדם שיש לו בביתו אקווריום של דגים או

שאר חיות מחמד שיש לו בבית שמגדל אותם בו,

לאוקמי ג'רסא

יש להעיר הערה חשובה בפיוט "אנא אב רחמן"

הנאמר במנחת תשעה באב בקהילות הבלדי ויסודו

מרינו סעדיה גאון, בבית השביעי [המתחיל "קרית

עתך"] הגירסא בתכלאל עץ חיים היא "רחק" רחוקה

עם קרוביה, והעיר הגה"צ רבי לוי קשת זצ"ל שהדבר

מוכח בעליל שטעות סופר נפלה בכאן, שהרי איך יתכן

לומר שירחק הקרובים לציון ולירושלים בו בעת

שהקרובים לירושלים הם עם ישראל, ולא יתכן לומר

שהכונה לאילולי העמים הקרובים והרחוקים הנזכרים

בדברים י"ג ח' כי מה מקום להתפלל כעת על ריחוק

האילולים, גם לפרש שמדובר על האויבים הקרובים

והרחוקים [כמו שמצינו בספרי דברים פסוקא נ"ב

פחדכם ומוראכם, והלא אם נפחדים הם יריאים הם

אלא פחדכם של הקרובים ומוראכם על הרחוקים] אינו

נראה כי לא יפול שם קרוביה על אויבים, כי משמעות

קרוביה הוא שייכות אליה ואם היה כתוב רחוקים עם

קרובים ניחא אבל קרוביה אינו במשמע על אויבים

כלל, וכשהציעו הדברים לפני מו"ר הגר"י צובירי זצ"ל

הסכים לזה שהדברים נראים שטעות סופר היא.

ואכן בסידור רס"ג שהוא המקור לפיוט זה נמצאה

הגירסא "רחם" רחוקה עם קרוביה, והכונה היא

לצדיקים גמורים ובעלי תשובה כמובא בגמ' ברכות

ל"ד ב' עה"פ בישעיה נ"ז שלום שלום לרחוק ולקרוב,

לכל חד כדאית ליה עיי"ש.

גם תלוי כמובן בהשפעת הברואים בבריאה ברמת רוחניותם, והיינו דכתיב "אם בחקתי תלכו וגו' וננתי גשמיכם בעתם" וא"כ כאשר השנים היו כתקן והתקופות כסדרן אותו הקשר היה קבוע כעין מלומדה, משא"כ עתה כאשר הקשר הנ"ל הינו כביכול בשיבוש אבל כבר אינו כמלומדה, וממילא נראה שר"ל שאכן משתדלים ומקיימים ועושים המצוות והוא הקשר הכביכול מלומדה בלבד, אבל היכן הדביקות בקב"ה היכן הקשר התמידי בבחינת "בכל דרכיך דעהו", האם אין בכך סימן מהקב"ה שמנער אותנו מתרדמה זו?

ונאים הדברים להיאמר בימי בין המצרים כאשר חסרנו בעוה"ר את ביהמ"ק והוא היה זה המשפיע העצום עלינו על חלק מרכזי גדול זה בעבודת ה' של הדביקות בה' ובקדושתו וכל דור שלא נבנה כאילו נחרב בו, וא"כ החיזוק הגדול יותר בימים אלו הוא לבקש את הקרבת ה' לי טוב, את הלבבקה בו, ושכל מצוה ותפילה נרגיש את אותו הקשר אפילו יהיה בדקות אבל הרגשנו קצת התקדמנו בזה, עשינו את מטרת ענין המצוה וכמש"כ הרמח"ל בדרך ה' יעו"ש.

ונראה שכ"ז בכונת דוד המע"ה באמרו במזמור (תהלים קד) ברכי נפשי את ה' ה' גדלת מאד הוד והדר לבשת: (ב) עטה אור כשלמה נוטה שמים כיריעה: (ג) המקרה במים עליותיו השם עבים רכובו המהלך על כנפי רוח: (ד) עשה מלאכיו רוחות משרתיו אש להט: וכו' (כד) מה רבו מעשיך יקוק כלם בחכמה עשית מלאה הארץ קנייך: (כט) תסתיר פניך יבהלון וגו' (לא) יהי כבוד ה' לעולם ישמח ה' במעשיו: (לב) המביט לארץ ותרעד יגע בהרים ויעשנו: (לג) אשירה לה' בחיי אזמרה לאלהי בעודי: (לד) יערב עליו שיחי אנכי אשמח בה': (לה) יתמו חטאים מן הארץ ורשעים עוד אינם ברכי נפשי את ה' הללויה:

דהיינו כנ"ל שע"י הקשר הנפלא הישיר והתמידי של הקב"ה עם בריותיו בחידושי הבריאה על שינוייה ותהפוכותיה, מגיע האדם ליתמו חטאים [העוונות, ולא חוטאים] וממילא לדביקות של ברכי נפשי את ה', ואח"כ יותר יערב עליו שיחי אנכי אשמח בה'.

ויה"ר שניזכה שיבנה ביהמ"ק במהרה בימינו ולעבדו בלבב שלם ובנפש חפצה בשמחה ובטוב לבב אכ"ר.

גניזות

מתוך תכלאל למוהר"ר יצחק ב"ר אברהם ונה זיע"א כתי"י

מהר"י ונה היה כידוע אחד מיוחד מגדולי חכמי תימן הקדמונים [לפני כארבע מאות שנה] וחיבר חיבורים רבים ונפלאים, פירוש גדול על התכלאל בלול בהלכות ומנהגים ומהר"ץ בעץ חיים מרבה להביא מדבריו, וספריו נתפשטו מאוד בכל תימן, וכמו שרואים ריבוי ההעתקות ששרדו לפנינו, וכן חיבר עוד חיבורים רבים בהלכה ובקבלה, ולצערינו אך מעט מחיבוריו נדפסו, ומהראוי שיקומו מתוך העדה חכמי לב להו"ל כל אוצרות תימן בכלל ושלמה מהר"י בפרט, ויה"ר שזכותו תגן בעדינו אכ"ר.

הברכות והתפילות כמנהג אנשי תימן עם מה שהוספנו מנהג אנשי ספרד שנוהגין להוסיף בתפילות כגון תיקון הגשם ותיקון הטל ועם חדושים שחידשנו מקצת מנעמים ופירושים שלקטנו על ענין התפילות והברכות בקיצור אשר קראנו שמו פעמון זהב ורימון על שולי המעיל סביב ועם תקוני שבת מלכתא אשר נוהגים בה בני ארץ ישראל זכותם תגין עלינו אמן אני יצחק הקטן בירב אברהם המכונה ונ"ה.

מאה ברכות

בשם יי אל עולם. אברכה את יי תמיד תהילתו בפי. שאו ידיכם קדש וברכו את יי. אתחיל סדור כולל הברכות והתפילות הערוכות [סדור] בפי כל ישראל...

דכתיב הנה כ"י כ"ן יברך גבר מנין כ"י כ"ן מאה ודוד [הוא] שתיקן מאה ברכות אלו שבכל יום היו מתים ק' מישראל כיון שראה כך עמד ותיקן להם מאה ברכות אלו ונמנע המות.

בשם רחמן תנו רבנן חייב אדם לברך מאה ברכות בכל יום בין ביום בין בלילה שנאמר ועתה ישראל מה יי אלהיך שואל מעימך. אל תקרי מה אלא מאה. וגם בחילוף אותיות שלא"ת ב"ש מה עולה י"צ היינו מאה הרי מן התורה מן הנביאים דכתי' ונאם הגבר הוקם ע"ל מנין ע"ל מן הכתובים

דע יחנך השם יתעלה שכל הברכות והתפילות עזרא ובית דינו תיקנום לכך לא יותר להוסיף עליהם ולא לגרוע מהם לפי שהם חיבור הנביאים, וחובת האנשים שישננו אותם ויהיו שגורות בלשונם תמיד, עליו אין להוסיף וממנו אין לגרוע וכל המוסיף או גורע נקרא משנה ממטבע שטבעו חכמים בתפילה ואינו אלא טועה...

להוסיף ולגרוע בהן כפי צחות לשונו וגם חותם הברכות אם שינה בהן והענין אחד אינו משנה מטבע חכמים כמו המלמד תורה לעמו ישראל ובנוסחאות כתוב נותן התורה וכן ברמב"ם שלא עשני גוי וברבי יוסף קאר"ו זצ"ל שעשאני יהודי וכיוצא בדברים אלו ע"כ וכן כתב רמב"ם בהלכות ק"ש מקום שאמרו להתנום אינו רשאי שלא להתנום ומקום שאמרו שלא להתנום אינו רשאי להתנום ואם שינה מן המטבע חוזר ומברך כמטבע אלא שהייב אדם לומר דבר בשם אומרו והאומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם שנ' ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי.

פירוש עליו אין להוסיף וכו' נקרא משנה מטבע שטבעו חז"ל ואינו אלא טועה. שמעתי ממי שלמה ביר' דוד הכהן שמטבע הברכות שאסור לשנותו הוא חותם הברכות לבד אבל שאר סידור דברי הברכות והתפילות יש לו להוסיף ולגרוע בהן והראיה ממה שמזכירין רז"ל [ש]אינן מזכירין אלא חותמן כמו שאמרו בפרק ז' מיומא ומתפלל הכהן על העבודה ועל ההודיה ועל מחילת העון וכו' וגם בתעניות אמר הרמב"ם ז"ל ומתפלל ברכות ראשונה מי שענה את אברהם בהר המוריה וכו' ברוך גואל ישראל שנייה שופרות וחותרם בה מי שענה יהושע בגלגל וכו' ברוך שומע תרועה וכו' ולא הזכירו שאר סידור דברי הברכות מפני שיכול

תחילת הכל כאשר יבוא האדם לישון בלילה יברך זאת הברכה והוא מתכסה על מיטתו בא"י אמ"ה המפיל חבלי שינה על עיני ומאיר לאישון בת עין יהי רצון מלפניך יי אלהי שתצילני מיצר רע ומפגע רע וא"ל יבהלני חלומות רעות ולא הרהורים רעים ותהיה מטתי שלימה מלפניך והאירה עיני פן אישן המות בא"י המאיר לכל העולם ויקרא הפרשה הראשונה מקרית שמע עד ובשערך. [ואן קהרה] {...} אפילו הפסוק הראשון או פסוקי בקשה כמו בשלום יחדיו אשכבה ואישן כי אתה יי לבדד לבטח תשיבני. אני שכבתי ואישנה הקיצותי כי יי יסמכני. בידך אפקיד רוחי פדית אותי יי א"ל אמת. יי עליהם יחיו ולכל בהן חיי רוחי ותחלימני והחייני או {...} מא אשבה ת"ם ינאם.

ישן מצטער מרוב [השינה וכן אמרו שהשינה אחד מששים במיתה]. וקורא קרית שמע על מיטתו כתוב בספר הזכרון שתלמיד חכמים אינו צריך לבד חד פסוקא דרחמי כגון בידך אפקיד [רוחי עכ"ל]. ותחלימני ותבריאיני כמו יחלמו בניהם כן פרש"י ור' יונה.

ומברך המפיל כשיבוא לישון בלילה ולא יברך אחר שהתיר חגורו אלא קודם ואם התירו קודם הוציץ בדבר על מתניו לפי שאסור לקרות ולבו רואה את הערוה וכל שכן להזכיר את השם. פי' ותהיה מטתי שלימה שלא תצא ממני פסולת חבלי שינה הן חלקי השינה ולשון צער הוא כמו חבלי יולדה חבלי משיח כמו בטרם יבוא חבל לה שדרך כל שאינו

ברכות השחר

וכשישמע קול התורנגול בבוקר יברך בא"י אמ"ה הנותן לשכוי בינה להבחין בין יום ובין לילה.

המלאך מכריז וכשמשלים להכריז יוצא רוח מתחת כנפיו ובאה ומעוררת כל התרנגולים שבעולם ועל כן נקרא גבר ע"ש גבריאל. ולפיכך צריך כל אדם לקנות לו תרנגול ומבחר הכל שחור כי הוא מחלק הלילה לז' חלקים ומכריז בהם ועוד האריך בענין זה יעויין שם.

כששומע קול התרנגול מברך הנותן לשכוי וכו' פי' נקרא התרנגול כן ע"ש שמצויר בצורתו מן ואבן משכית שפירש רבינו סעדיה הגרא מזכ"פא לכן גם התרנגול נקרא בלשון ישמעל אלמזכ"רף פירוש אחר נקרא כן על שם שצופה ומביט דרך מעלה כי אמר בספר ראשית חכמה שהתרנגול הזה אינו מכריז בלילה אלא עד ששומע גבריאל

הודעה חשובה

כל מי שיש בידו מגנוזות חכמי תימן ורוצה ליכות בהם את הציבור, ושיזכו המחברים הקדושים זיע"א שיהו שפתותם דובבות בקבר, נא יואיל לשלוח למערכת ובעז"ה יפורסם במדור זה.

◇ שרשי מנהגי תימן ◇

מאת הגאון רבי פנחס קורח שליט"א רב ביהמ"ד שערי הלכה ב"ב

לק"י

ברכת החודש או הכרזת ראש חודש

מברכין ראש חודש בבית הכנסת מי שעשה נסים וכו' ראש חודש פלוני ביום פלוני אין זה קידוש אלא הכרזה בעלמא שתקנו רבותינו להכריז בציבור בלשון ברכה שידעו מתי יהיה ראש חודש ויזהרו בכל הלכות החודש. ומבואר כי עיקר הזכרת ראש חודש בשבת שלפני ראש חודש הוא הכרזה להודעת הציבור, וראו להוסיף ברכות לחודש הנכנס בנוסח מי שעשה נסים, ואולי הטעם כדי שעל ידי זה יתנו לבם לזכור יום ראש חודש, אבל מעיקרא היא הכרזה בלבד. ועיי"ע שבלי הלקט סי' ק"ע שכתב כעין זה שהיא הכרזה והודעה לעם.

ובסידור אוצר התפילות בביאור תיקון תפלה כתב וז"ל: והנה מנהג כל תפוצות ישראל להכריז על ראש חודש בשבת שלפניו, כי בשבת מתקבצים כל ישראל לבתי הכנסיות ואפילו אותם שאין רגילין לבקר בהיכל ה' בימות החול, ומודיעים להם מתי יחול ראש חודש בשבוע הבא. אבל בסידור רב עמרם גאון מסודרת הכרזת החודש ביום ראש החודש עצמו, וז"ל: ומקדש (אחר קריאת התורה אומר קדיש) וגולל ספר תורה ואומר יהי רצון וגו' לכונון וגו' לרחם וגו' לקיים וגו' שנשמע וגו' מי שעשה נסים וגו' ר"ח פלוני וגו' עכ"ל ועיי"ש מש"כ בזה. וצ"ב איזה הודעה יש כאן אחר שכבר אמרו יעלה ויבא בערבית ושחרית וקראו הלל.

ונראה לומר שיסוד הזכרת ראש חודש בשבת שלפני ראש חודש היא הכרזה והודעה לעם, אך מאחר שבהוספת מי שעשה נסים יש ברכה ובקשה יחדשהו הקב"ה עלינו ועל עמו ישראל בכל מקום שהם לטובה ולברכה וכו', ובקהלות אשכנז מוסיפים יה"ר וכו' שתחדש עלינו את

מודעת זאת בכל קהלות ישראל להכריז בשבת שלפני שבוע שחל בו יום ראש חודש היום בו יחול ראש חודש, והנה יש שקורין לזה ברכת החודש ובדברי קדמונים נקרא הכרזת החודש, ויש שבת שאין מכריזין בה על יום ראש החודש והיא שבת שלפני ראש השנה שאין מכריזין על ראש חדש תשרי, כיון שהוא ראש השנה. ואמרתי לברר כאן מקור הדין הזה ופשר חילוק השמות ברכת החודש או הכרזת החודש.

והנה דבר מוסכם הוא על הכל שלא נזכר ענין זה לא בש"ס ולא ברמב"ם ושו"ע. אלא בדברי הראשונים, ונביא מדבריהם, וז"ל הר"ד אבודרהם: שבת קודם ראש חודש אחר קריאת ההפטרה קודם אשרי מכריז שליח ציבור ומודיע לקהל באיזה יום יחול ראש חודש, או אם יהיה יום אחד או שני ימים, ואומר תחלה יהי רצון מלפני השמים לכונון את בית חיינו וכו' עיי"ש, והו"ד בסידור עץ חיים למהרי"ץ ח"א עמ' קנב. ומהרד"ם בס' שתילי זיתים סי' תי"ז סק"ג כתב בשם המג"א בשבת שלפני ר"ח מברכים החודש. ובדברי המג"א מבואר שיש כאן ברכת החודש כלומר שאין זו הכרזה גרידא אלא ברכה לחודש. ולפני שנבאר טעם לחילוק זה אזכיר עוד מקורות בדברי קדמונים דהנה בספר היראים לר"א ממיץ סי' רנ"ט כתב וז"ל: ומה שנהגו העולם להגיד חודש בשבת אין זה קידוש (החודש) כי ראש בית דין אינו בינינו, והמצוה הזאת אינה תלויה אלא בראש בית דין, אבל תיקונה הראשונים להגיד לעולם ראש חודש להיזהר בו ובתלוי בו, ועוד אפילו היה ראש ב"ד בינינו אין צריך לקדש. ובספר אור זרוע הל' ראש חודש סי' תנ"ב כתב: ומה שאנו

על ברכת החודש אף שבמקורה היא הכרזת החודש.

החודש הזה לטובה ולברכה וכו' והיא תפלת רב הנזכרת בגמ' ברכות (ט"ז ב) לכן הושם הדגש

שבתות שאין מכריזין

שבת קודם ראש השנה

אסמכתא בעלמא ועיקר הטעם שאין צריך להודיע לעם על ראש חודש תשרי כיון שאין מי שלא ידע זאת כיון שתוקעין בו ויום דין הוא ומילתא דעבידא לאגלווי היא. וראיתי מי שכתב הטעם שלא מכריזין על ראש חודש תשרי הוא כדי לערבב את השטן שלא ידע מתי יום הדין. ושו"מ שהוא מספר דרכי משה בסי' תקפ"א ס"א עיי"ש.

שבת שלפני ראש חודש אב

הנה בהכרזת ראש חודש אב המנהג להכריז, ובמקום "יחדשהו" הנאמר במי שעשה נסים ואומרים "הפכהו", וכבר נשאל מו"ז כמוהר"ר חיים קורח צוק"ל בזה, וזה צילום כתי"ק:

תשעה באב
שאלה על מי שנוהגין שלא להכריז ביום א' של חודש מנחם
ומביאים ירחים אל יבוא האיום ביום
סמך בדברי רז"ל אל' אלהי זה תלוי במעשה המעשים
מכריזים יש להם על מה למנוח פנים השכנה הבית
הבהג והביאו מהלך במי עמי וסיים אחת בלשוננו ומנהגינו
להכריזו ואדרבה ראו לברוך ביום שהוא מוכן לפורענות
וכן בעצמך וגם ס' הודו ומלכותו של ישראל הודו וסדרו בל' שנה
(מ"ס בלשוננו וכן מנהג להכריז וכו' מי שנוהג שלא להכריז
אין ללכת עליו)

חיים, וסיים אח"כ בלשוננו ומנהגינו להכריזו, ואדרבה ראוי לברכו כיון שהוא זמן מוכן לפורענות, וכ"פ בעטרת זקנים (סי' תקמ"ח), וגם כן כתב הודו ומאורן של ישראל הה"ד (הרב הגדול או הרב הגאון, דוד-הע' העורך) משרקי בס' שתילי זיתים (סי' תי"ז), וסיים בלשוננו וכן המנהג להכריז. ונ"מ מי שנוהג שלא להכריז אין ללגלג עליו. עכ"ל מו"ז.

(וזו העתקת התשובה בלי שנוי ותמורה):
שאלה על מי שנוהגין שלא להכריז ביום ש"ק של חודש מנחם, ומביאים ראיה מפסוק במספר ירחים אל יבוא (איוב ג, ו) האם יש להם סמך בדברי רז"ל אם לאו.
אמ"ה (אמר המעתיק) זה תלוי במנהג המקום דאם אינם מכריזים יש להם על מה לסמוך כמו שכתב השיירי כנסת הגדולה הביאו הבה"ט והביאו מהרי"ץ בסידור עץ

כיון שהוא זמן מוכן לפורענות, אך צ"ע אמאי לא יזכירו ראש חודש בלי ברכה אלא בהכרזה לציבור על יום ראש חודש כדי שידעו הציבור אימתי ר"ח כדי שלא יבואו לידי מכשולות. ושוב ראיתי בספר ארחות חיים לרבי אהרן מלוניל (הל' שבת סדר תפלת שחרית) שכתב: ובשבת שלפני ר"ח אב אין אומרים יהי רצון וס' לדבר במספר ירחים אל יבוא, אך אומרים בלשון זה, ר"ח אב יום פלוני זה הבא שיהפוך אותו הקב"ה וכו'. ע"כ. והמעין בלשון הגהמ"ר שכתב הטעם משום דבמספר ירחים אל יבוא משמע דאינו מטעם הברכות הנאמרות, אלא ר"ח אב שונה הוא מיתר ראשי חדשים ואינו נמנה עמהם. וצ"ב. ומכל מקום המנהג הפשוט הוא להכריז על ראש חודש אב ואומרים יהפכהו וכו'.

והנה מקור הדיעה שלא להכריז הוא בהגהות מרדכי במס' מועד קטן בהלכות תשעה באב וז"ל: ראיתי בתוס', דשבת שלפני ראש חודש אב אין מזכירין ראש חודש משום דכתיב במספר ירחים אל יבוא, ודחה דאדרבה יותר טוב כדי לברך את ישראל שהזמן מוכן לפורענות. ועוד יש לומר דלאו על חודש אב נאמר דאיוב לייט למזליה. ועוד דא"כ הלל לא יאמרו דכתיב אל תבוא רגנה בו. עכ"ל. ומכאן מקור דעת מאן דס"ל שאין שאין מכריזין על ראש חודש אב. והנה לפי מה שהתבאר לעיל דיסוד הכרזת ראש חודש הוא כדי להודיע לעם מתי יחול ראש חודש דנפק"מ לכמה הלכות, ומה שנקראת ברכת החודש משום הברכות לחידוש ראש חודש הנאמרות במי שעשה נסים, הנה אף לטעם הגהות מרדכי אמנם אין לברך

🕎 **שדשמה במעונ** 🕎

ברכת מזל טוב שלוחה מהמערכת וכל בית ישראל, קמיה דרבני העדה ה"ה
הג"ר אברהם אריה שליט"א רב דביהמ"ד תורה והוראה לרגל אירוסיו בנו בשעטו"מ.
והג"ר עזריאל מנצור שליט"א ראש מוסדות שובי נפשי לרגל נישואי בתו בשעטו"מ
יה"ר שיוכו לרוות נחת מהם ומכל יוצא"ח אכי"ר.

נ.ב. לעדכון שמחות ניתן לפנות למערכת

🕎 🕎 🕎

ביורור הלכה

הרה"ג רבי יצחק מונעלם שליט"א

לק"י

ראש כולל "גן רווה" שע"י מוסדות "רב פעלים-קול רינה"
דיין ומו"צ בעיר ביתר עילית

רב הקהילה התימנית, ורב בית הכנסת ק"ק "עץ חיים" ביתר עילית.

בעניין ברכת שהחיינו בבין המצרים

בשבתות, והמברך טועה מדרך השכל ושכן כתבו גורי האר"י, וכ"כ החיד"א עצמו בחיים שאל (סימן כד'), אולם להלכה יש להקל כמוש"כ המג"א והט"ז והגר"א, וכ"כ האבני נזר (או"ח סי' תכז'), והמשנ"ב (ס"ק צח'), והשתילי זתים. ומסתימת דבריהם משמע שאין חילוק בין פרי למלבוש, ודלא כמי שהעיר בדברי הלבוש שרק על פרי יכול לברך שהחיינו בשבת, ולא במלבוש. אולם הא"ר (ס"ק יז') כ' לחלק בין פרי למלבוש שכל מה שהותר זה בפרי, אולם במלבוש יש לאסור, משום שיש לו שמחה יתירה, אוימנם יעויין בשעה"צ ס"ק צט' שהזכיר דברי הא"ר שהתיר כדברי המג"א, ולא הזכיר מ"ש הא"ר שעל מלבוש אסור, וכ"כ הרב בית דוד (סי' שכ"ה) להתיר בין בפרי ובין במלבוש בשבתות.

ועוד שמלשון שו"ע שכ' (הל' יז') טוב ליהרר מלומר שהחיינו בין המצרים לא כתב בלשון אסור, הרי שלא אסר מן הדין לברך שהחיינו וכמוש"כ החיד"א בשו"ת יוסף אומץ (סי' נו') שכל מקום שכ' שו"ע בלשונו "טוב ליהרר" הוא לשון זהירות וחסידות.

אמנם מ"מ בימי השבוע יש להמנע לנקוט בשב ואל תעשה מלברך ברכת שהחיינו, והגם ששו"ע נראה שסותר עצמו שכ' (סעי' ו') כלים חדשים בין לבנים וכו' אסור ללבוש בשבת זו, והרמ"א הוסיף ואנו מחמירים מר"ח ואילך. משמע דווקא בשבוע שחל בו ת"ב אסור, הא בשבועות שלפני כן מותר ללבוש בגד חדש, הגם שצריך לברך שהחיינו, ומאידך פסק להיזהר מלומר שהחיינו בין המצרים.

זמן פורענות מ"מ יש לחלק אם מברך בינו לבין עצמו לפרהסיא.

אמנם הגר"א חלק על שו"ע (או"ח סי' תקנ"א) וכ' חומרא הוא דאינן חמורים מאבל יום מיתה, דאמרינן בפרק הרוואה אמרו לו מת אביו וכו' עי"ש, וכונתו אם אין לו שאר אחים והניח לו אביו ירושה מברך שהחיינו, והרי למג"א הרי אפי' שזה זמן של פורענות. אוימנם יעויין ביד אפרים שדחה ראה זו שהתם בשעת שמיצה חל עליו חיוב הברכה ולכן לא יחמיצנה עי"ש. א"כ חשיב מצוה עוברת, ובכזה"ג גם השו"ע והמג"א מודים שמברך, וע"ע בהר צבי (או"ח ס"ס קט"ז) על מה שכתב הגרע"א בפ"י על השו"ע (סימן רכ"ג) אם מת בנו והשאיר ממון שאביו יורש, שאין האב מברך שהחיינו כיון דהוי פורענות טפי גמור כשהאב רואה מיתת בנו, וכ' בהר צבי דווקא כשברכת שהחיינו מתחייבת כתוצאה ישירה מהפורענות הוא דאין לברך, אבל כשהחיינו על מצוה שאינה ישירה מהפורענות יברך האב ברכת שהחיינו עי"ש.

גם הט"ז סובר כשיטת הגר"א שיש לברך שהחיינו בכל ימי בין המצרים ומטעמא אחרינא, דהוי כדבר האבד שמא ימות קודם שיקיים המצווה עי"ש, אלא שהחת"ס דחה טעם זה משום שלא אמרו כלל זה בזמן קצר וכמו שחילק החכם צבי (סי' קו'), ומטעם זה לא יברך בחול אלא יברך שהחיינו בשבת, וכ"כ השתילי זתים שם ס"ק מז' בשם הלבוש שיברך בשבת, וכ"כ המג"א ס"ק נא', וכן פסק החיד"א ברכי יוסף (שם אות י') בשם הרמ"ע מפאנו שיש לברך בשבתות שבינתיים. ואף שמהר"ח הכהן כ' שאין לברך שהחיינו גם

כ' הב"י סימן תקנ"א בשם תשו' אשכנזיות (מהרי"ל סי' לא') שכתב לחלק בין מילתא דאפשר לדחויי כגון פירות וכיוצ"ב לבין פדיון הבן דאין להחמיץ עי"ש. והמג"א ס"ק מב' ועוד אחרונים כ' שאין לברך שהחיינו משום שמתבטל הברכה "לזמן הזה" והרי זה זמן של פורענות. ואולם אין טעם זה מצד האבילות שהרי אבל מותר לברך שהחיינו, ואין חילוק בין ברכת המצות לברכת הנהנין ולעולם האבל רשאי לברך שהחיינו גם על פירות חדשים, וכ"כ השתילי זתים דברי המג"א ס"ק מז' וע"ע בזכרונות אליהו מאני יו"ד (מערכת הש').

ואע"פ שהט"ז סי' תרע"ו ס"ק ח' בשם מהר"ם מינץ סימן מג' שאבל תוך שנים עשר חודש על אביו ואמו, או תוך שלושים על שאר קרובים לא ידליק נר ראשון דחנוכה בבית הכנסת ולברך שהחיינו, וכ"כ כה"ח סי' תרע"א ס"ק עג' בשם האחרונים, מ"מ יש לחלק דשאני התם דמעמד הציבור מעורר שמחה, משא"כ שהאבל נמצא לבד בביתו שם מברך שהחיינו ביום הראשון ואפי' בתוך שבעה לאבילותו, וכ"כ נוב"י (תנינא או"ח סי' קמז') שאין להקשות מהט"ז שיש לחלק בין צנעה לפרהסיא. וכן יעויין בשו"ת גור אריה יהודה (יו"ד סי' קט"ז) בשם הגאון מהרש"ם בדעת תורה (סימן תקנ"א סעיף יז') שיש לעשות פדיון הבן בתשעה באב ודלא כמי שאוסר מטעם דהוי פרהסיא, שהרי בתשעה באב הואיל וכולם אכלים יש להקל טפי דלא חשיב פרהסיא, וכמו שכ' הטור (יו"ד שע"ט ס"ד) בשם הרמב"ן, וכן נפסק בשו"ע דאם כולם אכלים לא מקרי פרהסיא, וכ' הגור אריה שגם למג"א שכ' הטעם שזה

המצוה, וביאר המג"א (ס"ק מג') ע"ש.

ולדבריו יוצא שיש לחלק בין שהחיינו על ברכות הנהנין שאינו חובה, לבין ברכת המצות שחובה קדושה עליו לברך ולכן כ' שו"ע שעל פדיון הבן חייבים לברך.

אלא שמהטור לא משמע כן שהרי (סי' תל"ב) בדין בדיקת חמץ הביא את בעל העיטור, ועיין מה שהק' הב"י על דבריו שם.

מ"מ לדברי הטור ברכת שהחיינו היא רשות לאו דווקא בברכת הנהנין אלא גם ביחס לברכת המצות כדוגמת ברכת חמץ שהיא כברכת המצוה שבאה מזמן לזמן, וזה דלא כהמרדכי שהובא בהגהות הב"ח עי"ש.

עכ"פ למסקנא כבר נזכר שהחיד"א כ' שהרשות היא אם ירצה לאכול או שלא לאכול, אבל אם החליט לאכול אזי מחוייב לברך שהחיינו וכ"כ הברכ"י (סי' תקנ"א ס"ק יב')

וזכר שפעם אחת היו חכמי הדור אוכלים בשולחן אביו והפצירו בו לאכול פרי חדש ואכל אותו בלי ברכת שהחיינו עכ"ל, ועל מעשה זה הקשה שהרי בשער הכוונות משמע שרק לכתחילה לא ילבש אבל אם לבש יברך, וע"ע בספרו יוסף אומץ (סי' נו') לתרץ ע"פ דברי הגמ' (עירובין מ:): אמר רבא כי האי דהוינא בי רב הונא עי"ש ונחלקו בהבנת הגמ' רבנן קמאי והובא בב"י (ס"ס רכ"ה ד"ה ועוד) האם יש חובה בברכת שהחיינו כשאוכל פרי חדש, שדעת הרשב"א בתשובה (סימן רמה, ור"ז) שאינו חובה וכן משמע מהב"י (סי' תל"ב ד"ה ומסתברא), ואילו כנה"ג הבין לעולם אם יחליט לאכול הוי שהחיינו חובה, ובאמת לפי מרן הב"י והסברו של החיד"א כל מקום שנאלץ האדם לאכול רשאי להמנע ולא לברך שהחיינו וכהנהגותו של המהרח"ל, א"כ מדוע כ' שו"ע על פדיון הבן אומר שהחיינו ולא יחמץ

אבל אין זה קושיה דמלבד מה שיש לומר שהרי לא אמר בלשון אסור אלא "טוב לזהר" היינו מצד חומרא וחסידות, כבר הרגיש המג"א ות' שאיסור בגדים חדשים שכ' שו"ע לאסור בשבוע שחל בו, זה מצד עצם התחדשות לבישת בגד חדש. כלומר היכא שאין מברכים שהחיינו, או שכבר בירך עליו בשעת קניה קודם יז' בתמוז, מ"מ אסור ללבוש בגד זה בשבוע שחל בו ת"ב מצד התחדשות הבגד, אבל במקרה שצריך לברך שהחיינו אסור מיד בתמוז.

ואיברא דאסיקנא עד השתא שלדעת השו"ע והפוסקים דעימיה דאין לברך שהחיינו בבין המצרים בימי החול כ' מרן החיד"א (בברכי יוסף שם) שהזירות צריכה להיות שלא יברך ברכת הפרי כדי שלא יתחייב בברכת שהחיינו אבל אם שכח ובירך ברכת הפרי יש להמשיך לכתחילה ולברך שהחיינו, אלא שיצא שם להקשות על מה שסיפר המקובל מהר"י צמח כי

העולה להלכה:

הגם שיש להחמיר בימי בין המצרים לא לברך שהחיינו מ"מ בשבתות שבינתיים יש להקל לברך ברכת שהחיינו כדעת רבותינו האחרונים ורבינו השתילי זתים, ואין חילוק בין פרי לבגד, וכמו כן יש להקל באשה מעוברת שיש לחוש שמתאוה לפרי חדש ועלול לגרום לה נזק ולולדה כמו שמובא בברכי יוסף (שם סק"ח) לברך שהחיינו אף בימי החול.

הודעה חשובה

אברכים ובני הישיבות מוזמנים בזה לשלוח מז"ת בתורת רבותינו פוסקי חו"ר תימן ובראשם רבותינו השתילי זיתים ותלמידו מהרי"ץ שממיהם אנו שותים, וכן מו"מ בד' ש"פ. בעז"ה יתקבלו למערכת לפרסום חידושי תורה והלכה מוקלדים בלבד.

❁ בירור הלכה ❁

הרה"ג רבי חזקיהו דחב"ש שליט"א

רב ק"ק "שתילי זיתים" ראש העין
ומח"ס (תכלאל) שתילי זיתים עם פירוש באר מרים ג' חלקים.

בעניין מוקצה בשברי כלים

שו"ע או"ח סי' שח סעיף ו

כל הכלים שנשברו, אפי' בשבת, מותר לטלטל שבריהם ובלבד שיהיו ראויים לשום מלאכה כגון שברי עריבה לכסות בה החבית ושברי זכוכית לכסות בה פי הפך, אבל אם אינם ראויים לשום מלאכה, לא. הגה: ואם נשברו במקום שיכולים להזיק, כגון זכוכית שנשברה על השלחן או במקום שהולכין, מותר לטלטל השברים כדי לפנותן שלא יזקו בהם.

ובשתילי זיתים סק"כ כתב "הניטלים". ובסק"ק כג כתב על דברי הרמ"א "וכדכתבין לקמן גבי קרן בדבר זה לא גזרו, ועוד דהיינו טלטול לצורך מקומן (לבוש).

ודברי רבינו השתילי זיתים נתבאר יפה בפרמ"ג סימן שח סק"ו, שהביא דברי הפרישה סק"ו שכתב על דברי הטור שכ' "אבל אם אינם ראויים לשום מלאכה לא", בזה"ל: נראה דהיינו דוקא לטלטל לצורך גופן שלא יגנובו אבל לצורך גופו או מקומו מותר הואיל דאית מתורת כלי וכו' ע"כ.

וכ' עוד דכן הוא בלבוש ס"ו, שכ' אבל אם אינם ראויים לשום מלאכה אין שם כלי עליהם ואסור לטלטלם ואם נשברו במקום שיכולים להזיק, וכו', מותר לטלטל השברים בדבר זה לא גזרו, ועוד דהיינו טלטול לצורך מקומן עכ"ל.

אלא דכ' הפרמ"ג דמדברי הרמ"א משמע דלא כדברי הפרישה והלבוש שהרי כתב ההיתר משום שלא יזקו בהם, ונראה מדבריו שלא התייר לטלטל לצורך מקומו ע"כ.

אכן יש לדון בראיה זו דבאמת מצינו מח' ראשונים אם לטלטל דבר שלא יזקו בו, אם חשיב כטלטול לצורך מקומו, דהרמב"ן במלחמת ריש ביצה הוכיח שמוקצה מחמת מיאוס אסור לטלטל ביו"ט לצורך גופו ומקומו דהא שפור שצלו בו הוי מוקצה מחמת מיאוס ומבואר בגמרא דאסור לטלטלו אחר שצלו בו, ורבינא לא שרי התם אלא מידי דהוה אקוץ ברה"ר ולא מפני צורך מקומו, הרי דנקט הרמב"ן שאם מטלטלו לצורך שלא יזקו בו הוי כצורך מקומו, ולפ"ז מוכח להדיא מדברי הרמ"א דלא כהפרישה והלבוש.

אבל הרשב"א בביצה כח: ס"ל דמוקצה מחמת מיאוס מותר לר"י [וכן ביו"ט דקימ"ל כר"י] לצורך גופו ומקומו ואפ"ה מבואר בגמרא דמותר רק משום מידי דהוה אקוץ ברה"ר ועל כרחק כמה שמטלטלו שלא יזקו בו לא חשיב כצורך מקומו, ולפ"ז י"ל דהרמ"א נמי מודה להפרישה והלבוש דמותר לטלטל לצורך מקומו, ואפ"ה הוצרך לטעם שלא יזקו בו, משום דלא חשיב ליה בזה צורך מקומו, ורבינו השתילי זיתים ס"ל שגם שלא יזקו בו חשיב צורך מקומו, אבל בעיקר הדין גם הרמ"א מסכים שגם שאינו ראוי למלאכה כלל כיון דאית מתורת כלי יכול לטלטלו לצורך מקומו.

ואפשר עוד שהרמ"א הביא טעם המוסכם ולא הביא טעם של צורך מקומו התלוי בפלוגתא, וכן רבינו השתילי זיתים העלה הטעם של צורך מקומו כהסבר שני נוסף ודו"ק.

והנה הפרמ"ג תמה דבשבת קכד: מעשה דרבא דשמעיה מכפר למאניה בחרס ורמו רבנן קלא, והא לצורך גופו שרי ומאי ראייה לטעמיה ברה"ר אימא מחמה לצל אסור ע"כ. וי"ל שכל הדין הנ"ל הוא לדידן דסוברים כר"ש, ורבא ס"ל כר"י דכל דלא חזי להיתר אלא מעט הוי מוקצה וכמש"כ תוס' לגבי חצוצרות. גם יש מקשים מהלכה יא שכ' השו"ע "מחט שלימה מותר לטלטלה ליטול בה את הקוץ; ניטל חודה או חור שלה, אסור. וחדשה שלא ניקבה עדיין, מותר".

ובפשטות חדשה שלא ניקבה מותר, ודינה כמחט שלימה שהוי כלי שמלאכתו לאיסור דשרי לצורך גופו ומקומו, וא"כ בהכרח ניטל חודה אסור גם לצורך גופו ומקומו ולדעת הלבוש והפרישה ורבינו השתילי זיתים אמאי,

ומצאתי בס' תהילה לדוד שכתב שמחט חדשה שלא ניקבה יש לה דין כלי היתר ומותר נמי מחמה לצל יש לה את המעלה שעומדת להיות כלי ומאידך אינה כלי שמלאכתו לאיסור והוי ככלי היתר וא"כ אפשר לומר בכונת הדין כך: מחט שניטל חודה או חור שלה, אסור מחמה לצל אבל מותר לצורך גופו ומקומו וי"ל.

עוד י"ל דהיכא דזורקין לאשפה גרע טפי ואסור גם לצורך גופו ומקומו וא"כ נצטרך לומר שמחט שניטל חודה או חור שלה, אסור לצורך גופו ומקומו ג"כ, כי זורקין לאשפה משא"כ בכלי שנשבר אף שאין השבר ראוי למלאכה כלל עכ"פ אין זורקין

אותו לאשפה, ויש בו איזה שימוש כלשהו, וכעין לכפר ביה מניה.

מסקנת הדברים

העולה מכל האמור לדעת רבינו השתילי זיתים:
”שגם שבר שאינו ראוי למלאכה כלל כל דאית מתורת כלי היתר,
מותר לטלטלו לצורך גופו ומקומו”.

בית המדרש

לקטו מאגדות חז"ל בעניינות, דיומא

שנאמר במחשכים הושיבני כמתי עולם (איכה ג' ו'). לא אתם צריכים לנחמני נחמוני נחמוני. משל למה הדבר דומה למי שנשבו בניו בחייו למי מנחמים לא לאביהם מנחמים. כך בני יצאוני ואינם (ירמיה י' כ'). משל למי שנשרף ביתו למי מנחמים לא לבעל הבית. כך אמר הקדוש ברוך הוא שרפו את ביתי שנאמר וישרף את בית ה' ואת בית המלך ואת כל בתי ירושלם ואת כל בית הגדול שרף באש (שם נ"ב י"ג) משל למי שנשרף כרמו ונקצץ למי מנחמים לא לבעל הכרם. כך הקב"ה כי כרם ה' צבאות בית ישראל (ישעיה ה' ד').

משל לרועה שנכנס ארי בין צאנו וטרף ואכל מהם למי מנחמים לא לבעל הצאן. כך הקדוש ברוך הוא דכתיב צאן אוכלות היו עמי רועיהם התעו (ירמיה נ') ו'. הוי אומר לי אתם צריכים לנחם נחמוני נחמוני. למה שמי שנוטלים ממנו כל אשר לו אין דעתו מיושבת עליו. כך מי שבניו גולים וכי לא צריך לנחם. כך כביכול והיו עיני ולבי שם כל הימים (מ"א ט' ג'). וכשחרב בית המקדש על חומותיו ירושלם הפקדתי שומרים וגו' ואל תתנו דמי לו עד יכונן ועד ישים את ירושלם תהלה בארץ (ישעיה ס"ב ו' ד'). הרי אתם צריכים לנחמני הה"ד נחמו נחמו עמי נחמוני נחמוני:

[יג] [דבר אחר נחמו נחמו עמי] אמר להם הקב"ה לנביאים לכו נחמו את ירושלם כיון שבאו אצלה אמרה להם וכי לא אזני מלאות מתוכחות שהוכחותיו ועכשיו אתם באים לנחמני מי יתן ראשי מים ועיני מקור דמעה ואבכה יומם ולילה (על שבר) [את חללי] בת עמי (ירמיה ח' כ"ג). וירמיה מקונן ברוח הקדש בכו תבכה בלילה מי בכה ישראל בכה וי"א ירמיה בכה:

[ב] אין לה מנחם מכל אוהביה (שם שם). אמרו אותו היום שנכנסו אויבים לעיר והחריבו בית המקדש היה חוץ לירושלים יהודי אחד חורש במחרשתו וראה שהפרה שהיה חורש בה הפילה את עצמה לארץ ולא היתה רוצה לחרוש אלא תמיד היתה גרעה [גרעה] ראה אותה האיש ונבהל מאד והיה מכה את הפרה כדי שתחרוש ולא היתה רוצה אלא תמיד היתה מפלת עצמה לארץ והוא מכה אותה תמיד עד ששמע קול אומר מה לך לפרה הנח אותה שהיא צועקת על חורבן הבית ועל מקדש שנשרף היום. שמע האיש מיד קרע את בגדיו ותלש את שערו וצעק ונתן אפר על ראשו ובכה ואמר אוי נא לי אוי נא לי. לאחר ב' או ג' שעות עמדה הפרה על רגליה ורקדה ושמחה תמה האיש מאד שמע קול אומר טעון וחרוש כי בשעה זאת נולד משיח שמע האיש רחץ פניו וקם ושמח הלך לביתו ולקח רצועות ארוכות של משי לתינוקות להעציבם בעריסם לקחם והלך לירושלים וכשבא לעיר לקחם ונתנם על זרועותיו וקרא ברחוב העיר מי יקנה פרה לבנו או לבתו שמעה שכינת אם משיח ואמרה לו לך לבית פלוני שהרי ילד יולד לה הלך ונכנס לבית ואמר להם קנה לבנך רצועה אמרה לו לא אקנה לו כי הוא נולד יום שנחרב בית המקדש ארור היום שהוא נולד בו מיד בא האיש אצל הילד ונשקו על ראשו ונתן לו רצועה ובקש האם עליו והלך לו לביתו ובכל שנה ושנה בא לירושלים לראותו. ושם הילד מנחם בן עמיאל שנה אחת בא לירושלים ונכנס לבית מיד הרימה אם הילד קולה ואמרה אין לה מנחם שהרי נגנו והוא שכתוב אין לה מנחם מכל אוהביה:

[יב] נחמו נחמו עמי.

מי צריך לנחם ישראל או הקב"ה. למי שמתה אשתו למי מנחמים לא לבעל מנחמים. כך נמשלה ציון.

לעתיד לבא

א"ר יוחנן כל שאינו מתאבל על חורבן ירושלים אינו רואה בשמחתה וכל המתאבל עליה זוכה ורואה בשמחתה שנאמר שמחו את ירושלים וגילו בה כל אוהביה שישו אתה משוש כל המתאבלים עליה למען תינקו ושבעתם משוד תנחומיה למען תמוצו והתענגתם מזיו כבודה (ישעיה ס"ו י"א): (מדרש זוטא איכה).

[כב] עתיד הקדוש ברוך הוא להפוך תשעה באב לששון ולשמחה שנאמר כה אמר ה' צבאות צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה ולמועדים טובים (זכריה ח' י"ט) לבנות ירושלים הוא בעצמו ולקבץ גליות ישראל לתוכה שנאמר בונה ירושלים ה' נדחי ישראל יכנס (תהלים קמ"ז ב'):

הלכות ומנהגים בענייני דיומא

בין המצרים

נישואין

נהגו שלא לישא נשים מי"ז בתמוז עד אחר תשעה באב^א.

בגדים חדשים

מנהגינו שאין לובשים בגדים חדשים מי"ז בתמוז עד אחר ט"ב, בין בשבת בין בחול, ואף בגדים שאינם חשובים שאין מברכים עליהם שהחיינו נהגו שלא ללבשם^ב.

ברכת שהחיינו

לא נהגו אבותינו להמנע מלברך על פרי חדש ברכת שהחיינו^ג, אמנם מרן השו"ע כתב דטוב להזהר מלומר שהחיינו על פרי או על מלבוש אבל על פדיון הבן אומר ולא יחמיץ המצוה^ד, וכן בשבת מותר לברך שהחיינו לכו"ע^ה.

תספורת

^א רבינו מהרד"ם העלה הגהת הרמ"א בס' תקנ"א ס"ב שהמנהג שאין נושאים נשים מי"ז בתמוז ואילך עד לאחר ט"ב, וכן פשט המנהג בכל יהדות תימן.

^ב כתב רבינו מהרד"ם בשתילי זיתים תקנ"א סק"ג במקומות אלו וכו' נמנעים מן החדשים מי"ז בתמוז, ומסתימת דבריו משמע שאין הטעם משום שהחיינו כפי שסברו כמה מן האחרונים עי' מג"א תקנ"א ס"ו ס"ק כ"א שהביא דברי הב"ח דאסור ללבוש בגדים חדשים מי"ז בתמוז מפני שאין מברכין שהחיינו, ומסיק דבשבת שמברכים שהחיינו יכול ללבוש הבגד. ע"כ. ובמשנ"ב ס"ק מ"ה כתב מהאחרונים דבגדים שאינם חשובים שא"צ לברך עליהם שהחיינו בודאי מותר לקנותו וללבושו מי"ז בתמוז. ע"כ. וכל זה הוא מפני דסבירא להו דטעם האיסור משום שהחיינו אולם מנהגינו שטעם האיסור משום שמחה הוא, וכמו שנזכר טעם זה בא"ר ס' תקנ"א בשם מעדני יו"ט והובא בשעה"צ ס"ק מ"ח, ולכן המנהג שאין לובשים בגדים חדשים אף בשבת, ואף בבגדים שאינם חשובים שאין מברכין עליהם שהחיינו נהגו לא לחדש כפי שהשיב מו"ר הגאון רבי יוסף צובירי זצ"ל. [וכ"ז דלא כמי שכתב בשם רבינו השתילי זיתים שכביכול התיר לבישת בגד חדש בשבת, ולא דק דמש"כ רבינו בשת"ז ס"ק מ"ז קאי על ברכת שהחיינו בלבד, אבל מניעת בגד חדש למנהגינו אינו משום שהחיינו כמבואר].

^ג ויצבור יוסף בר ח' ד פכ"א ס' ה' עפ"י מש"כ הרמ"א דפרי שלא ימצא אחרי תשעה באב מותר לברך עליו שהחיינו ולאכלו בין המצרים עיי"ש ועפ"י כתב בשתילי זיתים ס"ק מ"ט בשם הט"ז שטעם זה יש להתיר בכל יום שבין המצרים לברך שהחיינו על פרי חדש דשמה ימות האדם קודם שיקיים מצוה זו. ע"כ. [אמנם עי' בפעולת צדיק ח"ג ס' מ"ז שהביא דין זה בפשיטות, ולא כתב שאין מנהגינו כן, וצ"ע].

^ד מרן בשו"ע תקנ"א ס"ז ושתילי זיתים שם.

^ה שתילי זיתים ס"ק מ"ז.

ברוב קהילות תימן נהגו לימנע מן התספורת מ"ז בתמוז עד לאחר ט"ב, אולם יש מקומות כע"ת צנעא שנהגו להסתפר עד שבוע שחל בו ט"ב שהוא אסור בתספורת מן הדין. וגזיות צפרנים מותר אף בשבוע שחל בו.¹

אכילת בשר ושתיית יין

מנהג תימן שאין נמנעים מאכילת בשר ושתיית יין, אף בשבוע שחל בו ט"ב, מלבד בסעודה מפסקת שאסורה באכילת בשר ושתיית יין מן הדין.²

רחיצה

כתב מרן השו"ע שיש נוהגין שלא לרחוץ מר"ח, ויש שאין נמנעים אלא בשבוע שחל בו ט"ב, ופי' רבינו השתילי זיתים שאין המנהג אלא בחמין אבל בצונן מותר.³ ומנהג אבותינו בתימן שנועלין המרחצאות.⁴

תלת דפורענותא

בשבתות אלו מפטירין שלש הפטרות הנקראות תלת דפורענותא, והם; למנהג השאמי דברי שמעון חזון וסימנס דש"ח, ולמנהג הבלדי דברי חזון איכה וסימנס דח"א.

בגדי שבת

במקומות אלו המנהג ללבוש בגדי שבת אפי' בשבת שחל בו ט"ב ונדחה,⁵ וכן מותר לפרוס הפרוכת בבהכ"נ אפי' היא מיוחדת לשבת ואפי' חל ט"ב בשבת.⁶

קנינות בשבתות בין המצרים

פיוטי קנינות שנוכרו במחזורי ספרד שאומרים אותן בשלש שבתות שמפטירים בהן תלת דפורענותא מעולם לא שמענו ולא ראינו ביהדות תימן מי שיאמר שום קינה באיזו שבת כלל וכלל.⁷

ערב ט"ב

לימוד תורה אחר חצות

כשחל ערב ט"ב בשבת או שחל בשבת ונדחה נוהגים ללמוד כדרךך בשאר שבתות, ואף בחול לומד כדרכו ותבא עליו ברכה.⁸

תפלת מנחה

ערב תשעה באב אחר הצהרים מקדימים בעוד היום גדול ללכת לבתי כנסיות להתפלל מנחה כדי שיצאו לסעודה המפסקת ויספיקו לגמור לאכול קודם שקיעת החמה כמו בערב כפור.

סעודה מפסקת

לא נהגו אבותינו לאכול ב' סעודות אלא סעודה אחת כדינה והיא סעודה המפסקת.⁹

¹ כן מוכח בד' רבינו השתילי זיתים שהשמיט הגהת הרמ"א בסי' תקנ"א סי"ב, וכן הביא מהרי"ץ בשו"ת פעולת צדיק ח"ב סי' ע"ו בסופה מספר חמדת ימים, וכן נהגו בעיר צנעא כמש"כ בעריכת שלחן תקנ"א סי"ח.

² שתילי זיתים ס"ק י"ג בשם המג"א.

³ ויצבור יוסף בר שם סי' ג'.

⁴ וכ"ד השלחן גבוה שהמנהג בעיר שאלוניקי לרחוץ במי הים הגדול, [וכיצ"ב כתב התה"ד סי' ק"נ שהובא בב"י], וזה עפ"י המבואר מלשון הרמב"ם והרמב"ן בתוה"א שכתבו שלא ליכנס לבית המרחץ, דהיינו דוקא בחמין. [ושלא כד' המשנ"ב וכה"ח דאסור אף בצונן].

⁵ ויצבור יוסף בר שם סי' ג'. ומ"מ כתב שם שבבית נהגו לרחוץ אף בחמין כדי להתפלל בנקיות ואפילו בערב ט"ב.

⁶ שתילי זיתים תקנ"א סק"ג.

⁷ שתילי זיתים שם.

⁸ ויצבור יוסף בר ח"ד פכ"א סי' ב'.

⁹ שתילי זיתים תקנ"ג סק"ב.

הכובאנה אע"פ שהמנהג לדונה כתבשיל לענין שאין מברכין עליה המוציא אף בקביעות סעודה, מ"מ אין דינה כתבשיל לענין איסור שני תבשילין בסעודה מפסקת^{טו}.
ואם לא בירך ברכת המזון עד שחשיכה, מזכיר נחם (רחם) בבונה ירושלים^{טז}.

תשעה באב

ליל ט"ב

נכנסים לבתי כנסיות כשכל הנרות והאורות כבויים וכשכולם יושבים על הקרקע על מצעות פשוטים הרב מתחיל מזמור על נהרות בבל וכו' וכולם פורצים ואומרים אותו יחד בצעקות מחרידות בקול בכה וקינה וכן אומרים אחריו מזמור לאסף אלהים באו גוים וכו'^{טז}.

מנהג אבותינו שאין מדליקין נרות בלילה בביהכ"נ כי אם נר אחד שלאורו יתפלל השליח צבור ערבית^{טז}, וכן נר אחד לומר לאורו איכה וקניות, וה"מ בביהכ"נ קטנה אך בביהכ"נ גדולה בכל שכונה יהיה נר שעל צד הדוחק יוכל לומר לאורו איכה וקניות^{טז}. ועל פי זה אף בימינו יש למעט בתאורת החשמל באופן שיספיק לקריאת איכה וקניות על צד הדוחק.

נחם (רחם) וענינו

מנהגינו להזכיר נחם בברכת תשכון וענינו בשומע תפלה בכל תפלותיו, ואם שכח להזכיר נחם בברכת תשכון לד' רבינו השתילי זיתים יזכיר בהודאה כשמגיע לזעל כולם^{טז}, ולד' מהרי"ץ מזכיר ברצה^{טז}.

שחרית ט"ב

בבוקר נוטל ידיים עד קשרי אצבעותיו^{טז} ומברך על נטילת ידיים^{טז}. ולאחר שנגב ידיו ועדיין הם לחות קצת מעבירם על גבי עיניו.

למנהג קהילות השאמי מברך כל ברכות השחר ובכללם שעשה לי כל צרכי והמעביר שינה^{טז}, ובקהילות הבלדי אין מברכים שעשה לי כל צרכי והמעביר שינה^{טז}.

נוהגים שלא להניח תפילין בשחרית, אבל בטלית נהגו להתעטף בליל ט"ב ויומו כאבלים^{טז}, ומכל מקום בשחרית אינו מברך להתעטף^{טז}.

^{טו} שתילי זיתים תקנ"ב ס"ק ט"ו.

^{טז} תשובת מו"ר הגאון מהר"י צובירי זצ"ל לשואל בע"פ.

^{טז} שתילי זיתים תקנ"ב ס"ק י"ח, ואמנם זהו לשיטתו דאזיל בשיטת הרמ"א בס' תקנ"ז דחולה האוכל בט"ב מזכיר נחם בבהמ"ז אמנם לשיטת מהרי"ץ דלהלן שאין החולה מזכיר ה"ה הכא שאינו מזכיר.

^{טז} לשון מו"ר הגר"י צובירי זצ"ל בספר ויצבור יוסף בר ח"ד פכ"ג.

^{טז} ויצבור יוסף בר ח"ד פכ"ג.

^{טז} שתילי זיתים תקנ"ט ס"ק.

^{טז} סימן תקנ"ז ס"ק ב.

^{טז} עץ חיים סדר ט"ב ב' א'.

^{טז} שו"ע תקנ"ד ס"י.

^{טז} עץ חיים סדר ט"ב י"א א', ויצבור יוסף בר ח"ד פכ"ג. [שלא כד' הרמב"ם פ"ז מתפלה ה"ח].

^{טז} סידור כנסת הגדולה ח"א באמת ויצ"ב ס' ג', ויצבור יוסף בר ח"ד פכ"ג.

^{טז} עץ חיים סדר ט"ב י"א א', ודע דלענין ברכת המעביר חבלי שינה לא פסיקא ליה למהרי"ץ שלא לברכה, שהרי לא הזכיר זאת אלא בע"ח בלשון אפשר ובהוראות שבפנים הסדור לא הזכיר לדלג אלא ברכת שעשה לי כל צרכי, והטעם מבואר שם כי אין ללמוד מדברי הרמב"ם לדין כיון שדעת הרמב"ם שאין רוחץ עיניו כלל, ולדין דנהגין כד' מן דמעביר ידיו על עיניו בעודן לחות קצת י"ל דיברך.

^{טז} ויצבור יוסף בר ח"ד פכ"ג.

^{טז} עץ חיים סדר ט"ב י"א א'.

מנהגנו לומר מזמור לתורה^ט. ואין אומרים שירת הים ונוהגים לומר במקומה שירת האזינו^ל.

נפילת פנים

למנהג השאמי אין אומרים תחנון בט"ב ואין נופלין על פניהם משום דאיכרי מועד. ואין אומרים אל ארך אפים [בשחרית] ולמנצח ולא פטום הקטורת. למנהג הבלדי נופלין על פניהם ואומרים כל סדר היום כבכל יום מלבד פטום הקטורת.

קריאת התורה והפטרה

אחר הקינות מתחיל ואומר החזן על היכלי אבכה וכו' כשהוא עומד עם הצבור מול ההיכל עד שגומר כל הקינות המיוחדות לכך ככתוב בסדורים, ואח"כ מוציא ספר תורה מההיכל כשהוא מכוסה במפה שחורה, וכשכל הצבור מלווים ספר תורה עד התיבה, אומר במקום אשרי העם איכה זהב יועם וכו' עד תגלה ותראה מלכותו עלינו.

אחר קריאת התורה לד' רבינו השתילי זיתים^{טא} השלישי אומר קדיש וכן נהגו בשאמי, לד' רבינו מהרי"ץ אינו אומר קדיש וכן נהגו בבלדי, ומברך ברכות ההפטרה ומפטירין באסוף אסיפס בניגון איכה^{לב}, מברך ג' ברכות שאינו אומר על התורה רק מסיים מגן דוד.

כשמחזירין ס"ת להיכל אין מוליכין ספר תורה למקומו ועדיין המפה השחורה עליו, כדי שלא למעט בכבודו^{לז}.

מילה בט"ב

אם יש תינוק לימול מלין אותו אחר הקינות, ויש ממתניין למולו עד אחר חצות, ומברכים ברכת אשר קידש ידיד בלא כוס ובלא בשמים^{לד}.

ריח כבשמים או בטבק

אסור להריח בבשמים או בטבק, כדי שלא יסיח דעתו מן האבלות^{לה}.

עשיית מלאכה

נהגו במקומותינו איסור מלאכה כל היום, זולתי הקצבים ומוכרי סעודה שנהגו היתר מחצות^{לו}.

עשיית מלאכה ע"י גוי מותר אפי' בביתו ולא דוקא צרכי ביתו, ובנין אסור וכן המנהג^{לז}.

כתיבה

כתיבה בט"ב אסורה^{לח}, ובאופן המותר בחוה"מ מטעם דבר האבד מותר גם בט"ב, וה"ה אם שמע דבר חידוש שמותר לכתבו מטעם זה^{לט}.

^ט שתילי זיתים סי' נ"א ס"ק י"ז, וכ"מ מד' מהרי"ץ שם, שכל "ומסדרין הזמירות כמו בשאר ימים".

^ל שתילי זיתים תקנ"ד סק"ו, עץ חיים סדר ט"ב י' ב'.

^{לא} סי' תקנ"ט ס"ק י"ב.

^{לב} מלבד שני פסוקים הראשונים ואחרונים כמצויין בסידורים.

^{לג} שתילי זיתים תקנ"ט ס"ק י"ג.

^{לד} כ"כ מרן בשו"ע יו"ד סי' רס"ה, וכן הכריע בב"י או"ח סי' תקנ"ט ומה שבשו"ע תקנ"ט כתב מרן שמברך על הכוס ומטעימו לתינוק כתב רבינו בסק"כ שצריך להגיה בלא בשמים ובלא כוס וכדבריו בב"י וביו"ד, וכן העלה רבינו ברביד הזהב שהעיקר כדברי מרן בב"י ובשו"ע יו"ד. וכ"כ מהרי"ץ בע"ח סדר מילה במהדו"ב, ומהרי"י בדיחי' בסו"ס חן טוב אות נ"ה הובא בעריכת שולחן.

^{לה} רביד הזהב תקנ"ט ס"ז, וכ"ה בשתילי זיתים תקנ"א ס"ק נ"ב, עץ חיים סדר ט"ב ב' א'.

^{לו} שתילי זיתים תקנ"ד ס"ק ל"ג והשמיט מנהג אשכנז שהביא רמ"א דלא נהגו איסור מלאכה אלא עד חצות. וכן נראה מסתימת הרמב"ם והתקאליל. ודע דגם מהרי"ץ שכתב בע"ח ב' א' וכבר נהגו כל העם במקומינו שלא לעשות מלאכה עד חצות. אין הכרח לומר דפליג במציאות עם מה שהעיד רבו שהמנהג שלא לעשות מלאכה כל היום, אלא יל"פ שכל העם אין עושין עד חצות אבל מחצות ואילך יש מן העם שעושין והם הקצבים ומוכרי צרכי סעודה.

^{לז} שתילי זיתים תקנ"ד ס"ק ל"ב.

לימוד תורה במ"ב

אסור לקרוא בתורה נביאים וכתובים ולשנות במשנה במדרש ובגמרא ובהלכות ובאגדות, שנא' פקודי ה' ישרים משמחי לב ותינוקות של בית רבן בטלין בו, אבל קורא הוא באיוב ובדברים הרעים שבירמיה, ואם יש ביניהם פסוקי נחמה צריך לדלגם, והמנהג במקומות אלו שאין מונעין התינוקות מללמוד עם הגדולים בדברים המותרים^מ.

חולה במ"ב

חולה שמותר באכילה במ"ב לד' רבינו השתילי זיתים מזכיר נחם (רחם) בבהמ"ז^{מא}, לד' רבינו מהרי"ץ אינו מזכיר^{מב}.

מנחת ט"ב

במנחה מניחין ציצית ותפילין ומברכין עליהם. ואומר החזן אל ארך אפים, ומוציאין ס"ת וקורין בו ויחל כבשאר תעניות ומפטירין שובה^{מג}.

כרכת לבנה

נהגו לקדש הלבנה במוצאי ט"ב, וצריך ליזהר שלא לברך בלא מנעל^{מד}.

יום עשירי באב

כתב מרן השו"ע תקנ"ח: מנהג כשר שלא לאכול בשר ושלא לשתות יין בליל עשירי ויום עשירי, ונקטינן בד' מרן דלא החמירו אלא בבשר ויין ולא ברחיצה ותספורת^{מה}. ומנהג תימן לאכול בשר ביום עשירי ואף במוצאי ט"ב^{מו}.

^{לח} כן מפורש בלשון חכמי תימן הקדמונים בתכאליל שאפי' הכתיבה אסורה בו, וכ"כ המטה יהודה הובא בבה"ל תקנ"ד סכ"ב.

^{לט} שתילי זיתים תקנ"ד ס"ק ל"ד, וכ"ה ברביד הזהב חלק החידושים שם.

^מ שתילי זיתים תקנ"ד ס"ק ג.

^{מא} שתילי זיתים ס"י תקנ"ב.

^{מב} עץ חיים סדר ט"ב ב' א'.

^{מג} שו"ע תקנ"ה ס"א, שתילי זיתים סימן תקנ"ט ס"ק טו. שם ס"ק כו, ע"ח סדר ט"ב.

^{מד} שתילי זיתים ס"י תכ"ו ס"ק י"א.

^{מה} כמו שהוכיח במאמר להוכיח מד' מרן ס"י תקנ"א ס"ד, וכ"ד כנה"ג ס"י תקנ"ח ובשכ"ג שם, [והובא כ"ז בביאור"ל שם] והסכים לזה גם בס' דברי מנחם, וכ"נ ד' רבינו השתילי זיתים שלא העלה דברי מג"א בשם מהרש"ל, [ואמנם יש להעיר ממש"כ רבינו בס' תקנ"ד ס"ק י"ד דמותרת לטבול במוצאי ט"ב ומקור הדברים בשכ"ג בשם תשו' מהר"י ברונא ומבואר שם דאיכא איסור רחיצה אף במוצאי ט"ב ולא התיר אלא לטבילת מצוה, אך קושיא זו קשיא אף לד' שכ"ג שהוא ניהו מרא דשמעתא דרחיצה מותרת במוצאי ט"ב, ולכן צ"ל דהביא רק הדין ולדידיה מותר לגמרי ולא כטעמיה דמהרי"ב].

^{מו} כמתבאר מדברי השתילי זיתים תקנ"ד ס"ק ל"ג וכ"ה בשו"ע תקנ"ט ס"י, וכ"כ הגר"ש קורח שליט"א בעריכת שלחן, ועי' גם בבן איש חי דברים סט"ו שמנהג בגדד לאכול בשר אף בליל עשירי באב.

✎ לתרומות והנצחות לע"נ, אן לחסות ובכל ענייני החוברת ניתן לפנות
למערכת מפעל ארחות הלכה הרב אליעזר ק. ☎0527138106
אן בדוא"ל: mah@013net.net אן בטלפקס: 0737282777. ✎

© כל הזכויות שמורות